

УДК 329:324:342.81

П. Ворона

ПАРТІЙНІ ПЕРЕДВИБОРЧІ ПРОГРАМИ ЯК МАРКЕТИНГОВИЙ МЕТОД ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Досліджено особливості програм політичних партій України, тобто особливості їх побудови і специфіку програмових ідеологічних засад. Розкрито причини недосконалості партійних документів та їх роль у виборчому процесі.

Ключові слова: вибори, політична партія, партійні програми, ключове повідомлення, меседж, іменні блоки.

Для ефективного проведення політики, спрямованої на захист інтересів людини, необхідним є подальше закріплення і розвиток демократичних основ української державності, яка в своєму розвитку повинна орієнтуватися на впровадження та реалізацію кращих моделей світової демократії і відповідати історичним державно-правовим та національно-культурним традиціям українського народу. І не останнє місце у розвитку демократичних основ держави належить політичним партіям. За словами О. Реннея, “політичні партії створили демократію” і “сучасна демократія не уявляється інакше, як у партійному вигляді” [1]. Тому проблема партійних програм є однією з ключових у питанні підвищення ролі партій у політичній системі та у розробці пропозицій щодо удосконалення системи публічної влади. Вивченню окремих аспектів партіології (науки про політичні партії) присвятили багато праць такі науковці, як: В. Баштанник (партії і місцева влада), Я. Бурч, Д. Горшков, В. Кампо, А. Зельницький, П. Удовенко (партії у виборчому процесі), В. Куйбіда (діяльність РУХу), А. Пахарев (перспективи української багатопартійності), І. Поліщук, М. Примуш (демократія і політичні партії), О. Конотопцев (імперативний мандат), О. Радченко (використання адмінресурсу), а також зарубіжні дослідники – Ю. Древаль, М. Дюверже та інші. Але вивченню програм політичних партій науковцями приділено недостатньо уваги, тому мета статті – дослідити особливості програм політичних партій в Україні в сучасних політичних умовах.

В усталених демократіях програми політичних партій містять їх позиції щодо шляхів розвитку основних сфер суспільного життя та засоби вирішення нагальних суспільних проблем. В Україні політичні партії також розробляють програмні документи, що є необхідною умовою для реєстрації партій, а виборчі платформи партій загалом відповідають власне партійним програмам, проте мають ухил до популізму та не розраховані на серйозний аналіз, з огляду оцінки можливостей їх реалізації. Найхарактернішими недоліками партійних програм є: по-перше, визначення цілей, проте без зазначення засобів, якими передбачається їх досягти; по-друге, зазвичай партії уникають наведення в програмах конкретних завдань, цифрових показників, термінів реалізації тощо.

Нині громадяни України голосують, орієнтуючись переважно не на зміст партійних програм, а на особистості лідерів, що підтверджується, зокрема, створенням “іменних” блоків у парламентських кампаніях 2002 та 2007 рр. Згідно з даними соціологічних досліджень, лише незначна частина громадян вважають, що партії слугують

інтересам виборців, тоді як переважна більшість виборців вважають, що партії відстоюють інтереси партійних лідерів та фінансових та бізнесових структур.

Звітність за виконання партіями висунутих ними програм не має системності та використовується переважно як технологічний засіб пропагандистських кампаній напередодні виборів. Лише деякі з парламентських партій регулярно звітують про свою діяльність у Верховній Раді через партійні мас-медіа та під час безпосередніх зустрічей із виборцями. Програмні ініціативи партій у Верховній Раді, що безпосередньо не стосуються виборів, є зазвичай лише “довготривалими інформаційними приводами”, що мають на меті утримання партії в полі зору засобів масової інформації (далі – ЗМІ). Зазначене вище є одним із чинників, що спричиняють низький рівень довіри громадян до політичних партій та незадоволення діями їхніх представників у парламенті. На нашу думку, має існувати безпосередній зв’язок між програмою партії, передвиборною партійною програмою і урядовою програмою (якщо партія входить до урядової коаліції). І хоч іноді інтереси створення коаліцій вимагають компромісів партій з приводу певних підходів, такі компроміси не повинні порушувати принципових програмних засад політичних партій. Вважаємо, що для підвищення якості партійних програм необхідно внести зміни та доповнення до Закону України “Про політичні партії в Україні”, що передбачають чіткі вимоги до структури та змісту партійних програм і забезпечити взаємообумовленість партійної програми, виборчої платформи партії та програми діяльності парламентсько-урядової коаліції, а також обов’язкове застосування партійних програм як підґрунтя для діяльності партії та її парламентської фракції [2].

Програми політичних партій і їх виборчі програми суттєво відрізняються. По-перше, якщо програма партії конче необхідна при її реєстрації, не обмежена в розмірах і становить, як правило, досить масивний документ її пропозиції і бачення розвитку країни на сьогодні і в майбутньому, то передвиборні програми політичних партій обмежені в розмірах, згідно з вимогами Закону України “Про вибори народних депутатів України” [3], не повинні перевищувати трьох тисяч друкованих знаків, та ж сама норма передбачена і в Законі України “Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів” [4]. І тому саме у передвиборних програмах проявляється майстерність вітчизняних політиків і політтехнологів подати виборцям найпривабливішу “маркетингову обгортку” своєї партії, тобто програму, але дуже обмежено у шпальті.

По-друге, здебільшого передвиборні програми політичних партій дуже схожі між собою за декларованими цілями, пропагують одні і ті ж цінності, шляхи досягнення цілей. Для порівняння візьмемо передвиборні програми партій – переможців дострокових виборів до Парламенту України 2007 р.

У передвиборчій програмі блоку “Наша Україна – Народна самооборона” зазначається: “Скасуємо депутатську недоторканість: закон один для всіх. Ліквідуємо депутатські привілеї: безкоштовні квартири, відпочинок та лікування в елітних закладах, авіаперельоти. Створимо національне антикорупційне бюро, яке перевірить відповідність видатків високопосадовців задекларованим доходам” [5]. У передвиборчій програмі виборчого блоку політичних партій “Блок Юлії Тимошенко” “Український прорив” зазначалося: “Влада корумпована, бо вона безконтрольна. Знищимо корупційний союз влади та тіньового капіталу... Народ на референдумі наділить місцеве самоврядування виконавчою владою та фінансовою самостійністю, спростить процедуру проведення всеукраїнських та місцевих референдумів, ліквідує пільги та недоторканість усіх

посадовців” [6]. У передвиборчій програмі Комуністичної партії України (далі – КПУ) основні тези були такими: “Доленосні питання внутрішньої та зовнішньої політики вирішуватимуться на всеукраїнських і місцевих референдумах. Буде скасовано недоторканість Президента, народних депутатів України, суддів, інших державних посадовців. Депутати всіх рівнів здійснюватимуть свої повноваження на основі імперативного мандату” [7]. Партія регіонів зазначала: “Неухильне дотримання законів зменшить обсяг “тіньової” політики і економіки, сприятиме подоланню корупції в суспільстві” [8]. З цього приводу в програмі виборчого блоку політичних партій “Блок Литвина” йшлося: “...впровадження механізму звітування народних депутатів та їх відкликання; скасування депутатської недоторканості та ліквідація всіх депутатських привілеїв; прирівняти корупцію до державної зради. Запровадити обов’язкове декларування доходів чи витрат не тільки держслужбовців, а й членів їх сімей, всіх осіб, хто розпоряджається їхнім майном, ...позбавляти пенсійного забезпечення держслужбовців, які притягаються до відповідальності за хабарництво, зловживання службовим становищем. Скасувати умовні строки та амністію для засуджених за корупційними статтями” [9].

Як висновок – відмінності між політичними партіями наявні значною мірою, не у виборчих програмах, а у харизматичних лідерах, що їх очолюють, у складі їх команд та бізнес структур, які їх підтримують та фінансують. І це не дивно, адже перед виборчою кампанією кожна партія або проводить сама, або замовляє соціологічні дослідження проблем виборців, щоб потім викласти їх так, як цього чекає від них виборець. З огляду на це, реальні наміри партій, їх партійні програми суттєво відрізняються від передвиборчих програм, часто змінюються залежно від політичної кон’юнктури, інтересів та очікувань виборців. Це можна прослідкувати на прикладі програмних засад Комуністичної партії України.

На вимогу виборчого часу у програмі КПУ змінюється формат відношення комуністів до українських церков. У програмі КПУ 2002 р. зазначено: “Забезпечення свободи совісті та віросповідання. Сприяння створенню віруючим умов для задоволення релігійних потреб, засудження релігійного екстремізму”. У 2006 р. комуністи вже намагаються вести захист Української православної церкви Московського патріархату, осередки якої і так є домінуючими на сході та в центрі України: “Гарантуємо свободу совісті та віросповідання, не допустимо знищення канонічного православ’я” [10]. Ще войовничіше ця тема звучить на дострокових виборах 2007 р.: “Держава захистить канонічне православ’я від націоналістичної експансії та заборонить діяльність тоталітарних сект” [11]. Або як прагматичніше комуністи сприймають боротьбу з безробіттям. У програмі КПУ 2002 р. йдеться: “До 2005 р. подолати в основному безробіття”, а у програмі 2006 р. зазначено: “Сформуємо дієву державну програму ліквідації безробіття і створення нових робочих місць” [12], “Будуть створені умови для забезпечення загальної зайнятості [13] (2007 р.)”. Висновок один – змінюючись, кон’юнктура політичного ринку змінює і програми партій, роблячи їх правдивішими й привабливішими для електорату.

По-третє, суттєво відрізняється сама структура програм. Вони, як правило, будуються за блоками-напрямами суспільного розвитку, серед яких: державне будівництво, духовне життя, правова сфера, економічне життя, соціальна сфера, зовнішня політика тощо. Усі ці розділи містять, як правило, суттєві обґрунтування того чи іншого шляху розвитку сфери життя в баченні партії, включаючи математичне обґрунтування.

Структура передвиборних програм, як правило, складається з ключових повідомлень, а також із меседжів. І хоча, на думку багатьох науковців, ці політтехнологічні поняття тотожні, ми вважаємо ключове повідомлення значно ширшим за змістом, об'ємом і смисловим навантаженням, а меседж ми ототожнюємо із коротким політичним слоганом, який має важливе (основне) смислове навантаження.

Розробка ключового повідомлення партії є процесом, який починається тоді, коли складається програма. Програма, заява (не більше 4 – 6 сторінок) є розробкою про тверді політичні принципи та курс партії. Програма повинна пояснювати, чому партія була сформована, які в неї ідеали та ідеї, вона повинна зрозуміло пояснювати курс партії та те, як він буде втілюватися.

Простою відвертою мовою в програмах пояснюється те, за що/проти чого партія виступає, та суть напрямків її роботи. Більша частина програм показує детально пріоритети партій, чому і в яких питаннях суспільно-економічного життя країни партії пропонують альтернативу іншим політичним партіям.

Як проходить цей процес у країнах усталеної демократії? Для прикладу візьмемо розробку курсу та програми Канадської нової демократичної партії (далі – НДП). Курс НДП розроблений на кількох рівнях, обговорюється, вносяться поправки та приймається на зборах раз у два роки. Ідеї курсу та документи НДП, які розробляються закритими зборами з партійних питань та інтересів, партійним дослідницьким відділом та партійними активістами, розповсюджуються та обговорюються між зборами. Напередодні зборів керівництво просить місцеві організації зустрітись для формулювання резолюцій. І, нарешті, резолюції виголошують у залі з'їзду для обговорення та поправок, потім приймаються чи ні шляхом голосування.

Програма НДП розробляється, виходячи з курсу зазначеної партії, за допомогою серії регіональних комітетів, які працюють над певними питаннями. Потім вносяться поправки і програма схвалюється загальнодержавним конгресом. Ключове повідомлення НДП постійно розробляється/покращується чи оновлюється штатом цієї партії та зв'язківцями шляхом консультацій з головою та виконавчими особами згадуваної партії [14].

Майже ідентично у політичних партіях України демократичного спрямування створюються і їх програми. І також закладаються в їх зміст ключові повідомлення, що характеризують партію та вказують на її відмінність від опонентів, створюючи їй емоційне забарвлення для того, щоб запам'ятатися виборцям. Це певна основа, яка складається з цінностей та підтримує позицію політичної сили – кандидата з усіх питань і показує, з чим вона іде на вибори. Ключове повідомлення – це швидше політична заява, аніж ставлення до різних питань. Загалом це спрощена, стиснута форма цінностей та пріоритетів програми партії. Хоча кількість можливих ключових повідомлень необмежена. Нижче подаємо декілька прикладів із програм партій, що увійшли до Парламенту України на дострокових виборах 2007 р.

Із передвиборчої програми Партії регіонів: “Молодь отримає нові можливості, які докорінно змінять її життя на краще; українській армії – гідну перспективу; родюча земля – багаті селяни” [15].

Із передвиборчої програми блоку політичних партій “Блок Юлії Тимошенко”: “Посилено кримінальну відповідальність за корупційну діяльність до довічного ув'язнення; повернемо наших заробітчаних із закордону в Україну; забезпечимо завершення вступу України до СОТ” [16].

Із передвиборчої програми блоку “Наша Україна – Народна самооборона”: “Очистимо владу та наведемо порядок; зосередимо увагу на потребах людей; забезпечимо конкурентоспроможність України, захистимо приватну власність; відродимо українське село, утвердимо здоровий спосіб життя” [17].

Із передвиборчої програми виборчого блоку політичних партій “Блок Литвина”: “Український народ пограбований, ошуканий і принижений. Бідність – повсякденність для більшості людей. Нинішня влада фактично є декорацією для олігархів, а не владою і волею народу” [18].

Із передвиборчої програми Комуністичної партії України: “Справжнє народовладдя; зростання економіки ітиме на користь народу, а не олігархів ... держава ліквідує дитячу безпритульність протягом трьох років; реально захищені права громадян ... комуністи знають, що і як потрібно робити” [19].

Проаналізувавши основні ключові повідомлення з передвиборчих програм партій, що пройшли до Верховної Ради України, можна зробити висновок, що під понад 75% ключових повідомлень цих програм можуть підписатися всі партії. На жаль, програми мало підкреслюють, ідентифікують самотність, неповторність й оригінальність кожної з партій. Це швидше пов’язано з відсутністю певного досвіду у партійних політтехнологів, відсутністю чіткої ідеологічної градації партій – учасниць виборчого процесу, а також те, що у своєму волевиявленні виборець більше орієнтувався на особистісні характеристики лідерів партій та блоків.

Спроби ідентифікувати партію в свідомості виборця через партійне гасло чи меседж використовувалися постійно (це було на виборах 1998, 2002, 2006, 2007 рр.), але досить активно проявились на виборах до місцевих рад народних депутатів України 2006 р. Кожна партія мала досить вдале гасло (меседж, слоган), яке легко запам’ятовувалося виборцями. Гасло Партії регіонів – “Стабільність і добробут!” [20]. Блок політичних партій “Блок Юлії Тимошенко” має програму, яка ідентифікується як “Український прорив” [21]. Гасло блоку “Наша Україна – Народна Самооборона” – “Для людей – а не для політиків!” [22], на минулих виборах блок використовував інший слоган – “Не зрадь Майдан” (влучний приклад невдалого меседжу) [23]. Комуністична партія України – “За народовладдя! Геть диктатуру!” [24]. Виборчий блок політичних партій “Блок Литвина” – “Від безладу до справедливого порядку!” [25].

Більшість партійних організацій на місцевих виборах 2006 р. теж ішли під єдиними партійними гаслами за вказівками київських структур, чим створювали своєрідну вертикаль для виборчих вподобань електорату, але знову ж таки наголошуємо, виборці більше орієнтувались на особистісні якості лідерів, ніж на програми, про що свідчить порівняльна статистика результатів виборів до Верховної Ради України і до місцевих рад.

Мега партійної програми – переконати людей та спонукати їх до дії, тобто віддати голос за партію. Вона здійсниться тоді, коли буде емоційно донесена до виборця і відповідатиме певним вимогам. Після того, як політична партія оголосила свою партійну передвиборчу програму, вона повинна бути готова пояснити курс, який пропонує для того, щоб нагодувати країну чи побороти злочинність і корупцію, побороти високу смертність, боротись за справедливість, створити робочі місця чи допомогти селу. Найчастіша помилка полягає у тому, що програми побудовані без практичних напрямків та ідей для її підтримки і навіть реалізації. Виникають суто популістські програми, які реалізувати практично неможливо, але вони звучать привабливо.

Якщо партія обіцяє людям, що вирішить їх проблеми, але не може сказати як, то виборці швидше за все або не повірять, або зроблять це пізніше. Наприклад, курс на створення робочих місць та на економічний ріст повинен розглядатись як практична, реалістична відповідь на першочергові потреби країни та шлях для покращення довготермінових перспектив.

Програми політичних партій чітко регламентовані законом, повинні поважати державність України та основні права і свободи громадян. Відповідності до ст. 7 Закону України “Про політичні партії в Україні” політичні партії повинні мати програму. Програма політичної партії є викладом цілей та завдань цієї партії, а також шляхів їх досягнення. Цей партійний документ є в переліку шести, що необхідні для реєстрації політичної партії [26]. Діяльність партій повинна проходити відповідно до Конституції України, згаданого вище закону, а також інших законів України та згідно з партійним статутом, прийнятим у визначеному законом порядку. Партії забороняються, якщо їх програмні цілі або дії спрямовані на: 1) ліквідацію незалежності України; 2) зміну конституційного ладу насильницьким шляхом; 3) порушення суверенітету і територіальної цілісності України; 4) підрив безпеки держави; 5) незаконне захоплення державної влади; 6) пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової чи релігійної ворожнечі; 7) посягання на права і свободи людини; 8) посягання на здоров'я населення.

Окрім іншого, діяльність політичної партії може бути заборонена лише за рішенням суду. У першій інстанції справу про заборону політичної партії розглядає Верховний Суд України [27].

Більшість політичних партій, навіть тих, які на сьогодні є у складі парламентської більшості, фактично не мають достатніх можливостей впливу на формування структур виконавчої влади, відтак – на їх діяльність. Це призводить до того, що взаємодія між партіями і органами виконавчої влади, насамперед на місцях, нерідко відбувається або у формі заходів представницького спрямування – засідань консультативних рад, круглих столів тощо, або у формі кулуарних переговорів і домовленостей. Є невідкладна потреба запровадження законодавчо визначених механізмів реалізації впливу політичних партій на систему державної влади як у центрі, так і на місцях. Як один із механізмів може бути використана Президентом України ідея круглого столу та підписання Універсалу після кожних парламентських виборів як програми спільних дій урядової коаліції, в якій би знаходили відображення передвиборні програми кожної з партій учасниць.

Окрім того, уже таким механізмом стають пропорційні вибори як до Верховної Ради України, так і до місцевих рад та формування на їх основі виконавчих комітетів. Цей крок забезпечує там їх представництво і реалізацію програмних пропозицій партій, зокрема і у сфері розвитку місцевої демократії.

Політичні партії за умов демократії не просто репрезентують інтереси різних груп, вони оформлюють та обґрунтовують їх ідеологічно – у формі систематизованих програмних вимог щодо влади та політики держави. Партії не обмежуються вираженням різних соціальних інтересів, а й організують та представляють їх у політичному процесі, беручи участь у боротьбі на виборах за право на участь у виробленні і здійсненні державної політики. Як електоральні машини, партії сприяють розвитку політичної участі, залученню громадян до політики, організації та структуруванню політичного процесу в демократичних системах. Взаємодіючи між собою, з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, політичні партії можуть погоджувати різні, зазвичай

протилежні, соціальні інтереси, усуваючи завдяки цьому соціально-класові суперечності та долаючи суспільну напругу без агресії та насилля шляхом компромісу.

Оскільки більшість сучасних партій прагнуть бути партіями для всіх, а не тільки для якоїсь однієї суспільної верстви, вони пропонують суспільству цінності, здатні об'єднати більшість громадян. Партія, здійснюючи електоральну функцію, неминуче впливає на суспільну думку, намагаючись переконати виборців в оптимальності власної платформи. Обираючи представників однієї з партій, виборець певною мірою (від свідомого вибору політичної платформи до голосування за привабливого лідера) політично соціалізується. Англійський політолог Дж. Блондель зазначав, що “виборці підтримують політичні партії, виходячи з емоційного ставлення до них (негативного або позитивного) та оцінки персонального складу партійної організації, особливо лідерів [28]”. Перераховані функції органічно взаємопов'язані й у своїй єдності характеризують специфіку політичних партій як невід'ємного інституту демократичного суспільства. Ефективність демократичних інститутів та політична стабільність суспільства значною мірою залежать від типу партійної системи, яка утвердилася в певній країні, її узгодженості з соціокультурними та економічними установами, політичної традиції народу. Особливе місце займають політичні партії в перехідні періоди суспільного розвитку. Це підтверджується досвідом трансформаційних процесів, які відбувалися в ХХ ст. [29]. Навіть полеміка про кризу сучасних політичних партій так і не виявила можливої альтернативи для партій, яка змогла б повноцінно змінити їх у функціонуванні демократичних систем.

Дослідження програм політичних партій Верховної Ради України 2002 – 2007 рр. дає нам можливість проаналізувати їх на предмет “декоративності” чи реальності та практичності програмових засад. Адже не секрет, що за красивою, іноді популістською маркетинговою “вивіскою” партійної програми до органів влади проходять спритні бізнесмени, а то й цілі клани з програмою лобізму своїх економічних інтересів, чи інші категорії активістів партій у пошуках “депутатської недоторканості”, або певних преференцій для власного бізнесу. І необхідно додати, що політичні програми – це лише маркетингове оформлення політичних партій і норма, дотримання якої вимагає чинне законодавство. Але політики, маючи можливість використовувати її для пропагування партійних ідей, роблять це вкрай недостатнього, пропагуючи передусім лідерів партій чи блоків і себе як партійних функціонерів.

Література

1. Фесенко В. Воздействие избирательной системы на роль политических партий в развитии демократии в Украине // <http://www.dep.kiev.ua/confer/Conference%202000/Section%205/Fesenko.Pdf/indexu.html>.
2. Про політичні партії в Україні: Закон України №2365-III від 05.04.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №23.
3. Про вибори народних депутатів України: Закон України №1665-IV від 25.03.2004 р. – К.: Видавничий дім “Скіф”, 2006. – 140 с.
4. Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон України №1667-IV від 06.04.2004 р. – К.: ПЦ “Фоліант”, 2005. – С. 61.
5. Голос України. – 2007. – №169. – 21 верес.
6. Там само. – №164. – 14 верес.

7. Там само. – №162. – 12 верес.
8. Там само. – №166. – 18 верес.
9. Там само. – №171. – 25 верес.
10. Зоря Полтавщини. – 2006. – №50. – 22 берез.
11. Голос України. – 2007. – №162. – 12 верес.
12. Зоря Полтавщини. – 2006. – №50. – 22 берез.
13. Голос України. – 2007. – №162. – 12 верес.
14. Демократ. NDI. – 2003. – Жовт.
15. Голос України. – 2007. – №166. – 18 верес.
16. Там само. – №164. – 14 верес.
17. Там само. – №169. – 21 верес.
18. Там само. – №171. – 25 верес.
19. Там само. – №162. – 12 верес.
20. Там само. – №166. – 18 верес.
21. Там само. – №164. – 14 верес.
22. Там само. – №169. – 21 верес.
23. Зоря Полтавщини. – 2006. – №49. – 20 берез.
24. Голос України. – 2007. – №162. – 12 верес.
25. Там само. – №171. – 25 верес.
26. Про політичні партії в Україні...
27. Там само.
28. Blondel J. Political Parties, a Genuine Case for Discontent? – London: Windowood House, 1978. – P. 56.
29. Шведа Ю. Р. Теорія політичних партій та партійних систем: Навчальний посібник. – Львів: Тріада плюс, 2004. – 528 с.

P. Vorona

PARTIES PRE-ELECTION PROGRAMS, AS MARKETING METHOD OF POLITICAL PARTIES POPULARIZATION

The peculiarities of the political parties programs of Ukraine on the features of their construction and specific programmatic ideological bases are explored. The reasons of party documents imperfection and their role in the electoral process are revealed.

Key words: elections, political party, parties programs, key report, message, nominal blocks.